

Trendy v korupci a společenský kapitál

Jolana VOLEJNÍKOVÁ*

Corruption Trends and Social Capital

Abstract

This article examines corruption trends in a sample of more than a hundred countries. In first part it documents that approximately 30 countries and three regions have significant corruption trends, τ , measured by Kendall's. Regarding the main regions in the world, corruption is increasing in Africa and in post-communist Europe as well, while the countries in the Orient are becoming less corrupt. The residuals from a standard corruption model show systematic variation that corresponds to the meagre information available on social capital. For a sub-sample of 22 European countries some social capital data are available, measured as generalised trusts scores. The article document that the main force driving the variation in corruption trend sis underlying trends in social capital. In practical level is problem of corruption brought to the concrete economic-political conjunctions. Recent advances in social capital research imply that curbing income inequality and investing in education, overall institutional quality and political stability could result in more trusting populations.

Keywords: corruption, corruption trends, institutional economics, generalised trust, social capital

JEL Classification: B25 B53 D72 D73

Úvod

O stavu a nebezpečí korupce v současném světě se vedou mnohé diskuse. Organizace Transparency International, která dnes konstrukcí indexu CPI¹ pokrývá již více než polovinu suverénních států světa (v roce 2006 bylo hodnoceno celkem 163 zemí), demonstruje, že zatímco evropské státy (s výjimkou východní Evropy) patří mezi vůbec nejúspěšnější z hlediska potírání korupce, africké státy

* Jolana VOLEJNÍKOVÁ, Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav ekonomie, Studentská 84, 532 10 Pardubice, Česká republika; e-mail: Jolana.Volejnikova@upce.cz

(zejména Čad, Nigérie, Demokratická republika Kongo) či státy Latinské a Jižní Ameriky naopak představují oblast s bující korupční aktivitou. Proč je korupce rozšířená v některých státech více než v jiných? Proč úředníci v některých státech zneužívají veřejné moci pro soukromý profit častěji než úředníci v jiných státech? Jaká bude „korupční mapa světa“ za příštích deset let či půlstoletí? Dostupná zahraniční literatura předpokládá rozmanitost hospodářských charakteristik jednotlivých států, odlišný politický, kulturní a sociální systém, který může determinovat očekávané náklady a zisk z korupce pro jednotlivé aktéry. Na prahu třetího tisíciletí však korupce ve světě signalizuje i celou řadu tzv. globálních problémů lidstva. Ačkoliv se mezi ekonomickou odbornou veřejností stále diskutuje relevance, validita či praktický význam alternativních přístupů k měření korupce, nejnovější studie v této oblasti se dnes již mohou opřít o komplexní časové řady korupčních měr, na jejichž základě lze odhadovat možné korupční trendy a hledat vysvětlení existujících diferencí v úrovni korupce napříč státy. Pokud nemají tyto korupční modely postrádat racionální jádro, jejich smysluplným výstupem by mělo být odhalení rizikových faktorů korupce a doporučení k jejich eliminaci.

V následujícím textu je k odhadům korupčních trendů a k jejich vysvětlení využit model autorů Bjørnskov a Paldam (2005),² jejichž výzkumné zaměření sleduje nejnovější tendence v oblasti ekonomických analýz korupce. Ty signalizují velmi produktivní propojení *nové institucionální ekonomie se sociologickými výzkumy*, které, jak se ukazuje, značně zvyšují poznávací hodnotu institucionální ekonomie, a to navzdory tomu, že v případě ekonomie a sociologie se jedná o dvě naprosto odlišné vědy. V současné době však obě disciplíny pojí zájem o roli formálních a neformálních institucí, ve kterých právě korupce sehrává velmi důležité místo. Jádrem námi diskutovaného modelu je využití časové řady hodnot indexu vnímání korupce (*CPI – Corruption Perception Index*) ke kalkulaci tzv. trendového skóre pro více jak sto států a vysvětlení odchylek v celosvětových korupčních trendech kvalitou institucionálního prostředí, zejména pak úrovní společenského kapitálu. Diskutovaný model tak zapadá do oblasti rozsáhlého

¹ *Corruption Perception Index* – CPI je založen na principu „vnímání korupce“. Transparency International jej sestavuje od roku 1995 společně s Göttingenskou univerzitou v Německu. Vztahuje se k vnímání úrovně korupce, jak ji vidí lidé v podnikatelské sféře, analytici a odborná veřejnost. Hodnotí se na stupnici od 10,00 (země bez korupce) do 0,00 (vysoký výskyt korupce). Aby země mohla být zařazena do hodnocení CPI, musí v ní být provedeny minimálně tři výzkumy (výzkumy realizují instituce, které splňují stanovená metodologická kritéria: World Bank, EBRD, WEF, Pricewaterhouse Coopers, Freedom House aj.). Detailnější informace ke konstrukci indexu jsou dostupné na <www.transparency.org>.

² Studie je dosud publikována v práci Lambsdorffa [7, s. 59 – 75]. Oba dva autoři působí v Dánsku, Christian Bjørnskov na Aarhus School of Business a Martin Paldam na University of Aarhus.

výzkumného programu, jehož cílem je inkorporace širších, sociokulturních faktorů do ekonomických analýz korupce. Jak uvádí [7], mezi odborníky zabývající se korupcí jde v případě následujícího modelu vůbec „o první pokus tohoto druhu“.

1. K-index, trendové skóre ψ a korupční trendy

S ohledem na rozhodující činitele ovlivňující korupci začíná dnes mezi odborníky docházet ke konsenzu, že existují minimálně čtyři klíčové faktory (tab. 1), které mají na korupci zásadní vliv. Faktor *A2* představuje v této skupině relativně novou proměnnou, vysvětlující hysterzi jevu v řadě států, kdy například práce [3] dokládá, že s růstem cen v oficiální ekonomice roste i sklon platit úplatky a přijímat nelegální platby, v důsledku čehož se mění očekávání lidí o chování ostatních a aktuální rovnovážná úroveň korupce v zemi roste (podrobněji k těmto faktorům viz např. [14; 15; 25]). V tabulce 1 je uveden navíc jeden zcela nový faktor *A5 vliv společenského kapitálu*. Dále jsou v tabulce 1 uvedeny faktory *B1* a *B2*, které prezentují prokazatelné ekonomické a politické důsledky korupce. V této souvislosti poznamenejme, že zahraniční studie dokazující negativní vliv korupce na ekonomickou výkonnost států vznikaly teprve v průběhu uplynulých deseti let. V těchto studiích je nejčastěji zkoumána korelace korupce a standardně užívaných ukazatelů ekonomické výkonnosti států (zejména změny v dynamice růstu HDP a změny výše HDP/obyv.). Podle zahraničních studií³ má korupce na ekonomický růst státu vyčíslitelný negativní dopad, kdy pokles korupce o 1 % na škále 0 – 10 vede k poklesu HDP/obyv. až o 2 %. Významnou empirickou studii představuje i studie [11], která se zaměřila na dopady korupce na podíl investic na HDP. Výsledná data doložila, že zvýšení korupce o jeden bod na zvolené hodnotící škále povede k poklesu investic přibližně o 1 – 2,8 %. Uvedené znamená, že jestliže by například Bangladéš zlepšil poctivost svých úřadů na úroveň poctivosti úřadů v Uruguay, jeho míra investic by měla růst téměř o 5 %.⁴ Podobně i v [7] se uvádí, že pokud by země zlepšila svoje hodnocení korupce na základě indexu CPI o 1 bod (tj. v tomto případě směrem k 10), PZI by v této ekonomice měly vzrůst o 15 %. Stejný zdroj dále upozorňuje, že státy, které jsou indexem CPI negativně hodnoceny, zaznamenávají i horší hodnocení ze stran zahraničních investorů, kdy zlepšení hodnoty indexu CPI o 1 bod ukazuje zhruba na 10 % růst hodnoty akcií domácích firem. Podrobněji k této problematice viz například [26].

³ Jde zejména o studie [1; 9; 13; 24] aj.

⁴ Závěry citované studie jsou podpořeny dalšími podobnými výzkumy, které však využívají jiné indikátory korupce a jiné vzorky států. Ve všech případech však autoři došli k závěru, že korupce významně snižuje podíl investic na HDP.

T a b u l k a 1

Hlavní faktory korupce plynoucí z výzkumů napříč státy

<i>Vysvětlení korupce: A → κ</i>	
A1	Přechod od chudého státu k bohatému významně snižuje korupci.
A2	Vlny inflace rapidně zvyšují korupci.
A3	Korupci zvyšuje komplikovanost řídicího systému a snižuje ji kvalita právního systému.
A4	Korupci ovlivňují různé kulturní a náboženské faktory.
A5	<i>Zvýší-li se společenský kapitál, měřený jako všeobecná důvěra, korupce se sníží.</i>
<i>Korupce jako vysvětlení: κ → B</i>	
B1	Korupce snižuje investice a ekonomický růst.
B2	Korupce snižuje politickou stabilitu.

Pramen: [7, s. 59], vlastní úprava a překlad.

Ve svém modelu Bjørnskov a Paldam použili nejdříve časovou řadu hodnot indexu CPI ke kalkulaci neparametrického *trendového skóre* ψ . Tato časová řada zahrnuje hodnoty indexů CPI získané během průzkumů z let 1995 – 2002 a pokrývá více jak sto států. Index CPI jako agregovaná míra korupce má nejvyšší možnou validitu, což dovoluje zkoumat úroveň korupce napříč státy. Výsledkem je mimo jiné i nová empirická literatura o zdrojích a důsledcích korupce.⁵

Standardní odchylka ukazatelů, ze kterých se index skládá, je pro každý stát a rok dána a v průměru je rovna jedné, proto je standardní chyba rovna $1 / \sqrt{6} \approx 0.41$. Díky tomuto hrubému pravidlu víme, že aby byla dvě pozorování signifikantně odlišná, musí se lišit přibližně o jedna. Pomocí tohoto pravidla se celkem 44 států pohybuje za osm sledovaných let ve značném rozpětí, což napovídá, že tyto údaje obsahují mnoho významných trendů. Obklopíme-li však každé pozorování pásmem platnosti 2 (tj. dvakrát standardní odchylka), téměř ve všech případech v průběhu času setrvává pozorování uvnitř tohoto pásma. To znamená, že je jen málo trendů, které jsou přes tuto metodou signifikantní. Většina různých pozorování korupce by také měla být na obou koncích rozdělení; tedy použijeme-li parametrický přístup, jen velmi málo států prokazuje výrazné trendy ve svém korupčním indexu. Z popisu toho, jakým způsobem se vytváří jednotlivé ukazatele (panelová, měkká data), se zdá pravděpodobné, že každoroční změny mohou být určeny lépe, než standardní odchylky pozorování naznačují.⁶ Proto je možné analýzu trendů v korupci založenou na těchto údajích považovat za relevantní. Jak se složení primárních ukazatelů mění v průběhu času, použití různých zdrojů může skutečné trendy v údajích zkreslit. Zjištěné trendy lze pak pozorovat buď (1) díky změnám ve vnímání korupce, které přinášejí zdroje konzistentně vstupující do indexu, nebo (2) jako náhodné výsledky způsobené zdroji, které do

⁵ Přehled této literatury souhrnně pokrývá především Lambsdorff [7].

⁶ Praxe dokládá, že lidé, kteří jsou dotazováni na korupci, odpovídají často způsobem, který ukazuje více na trend než na aktuální stav korupce (např. odpověď „mám pocit, že korupce roste“).

indexu vstupují a vystupují. Je však opodstatněné přiklonit se k významnosti prvního vlivu, protože tyto tendence jsou pozorovány v průběhu delšího časového období. Pro ideální odhad korupčních trendů se tedy odstraňují mimořádné větší náhodné odchylky, vzniklé v důsledku změny zdrojů.

K testování korupčních trendů vzali Bjørnskov a Paldam v úvahu N pozorování korupce (n_1, n_2, \dots, n_N) , která jsou k dispozici z určité země, například hodnoty $Ex = (4,5; 4,7; 5,3; 5,4)$. Protože standardní odchylka pro každé pozorování je přibližně 1 a rozmezí je pouze 0,9; není v této řadě patrná žádná výrazná parametrická tendence, index však roste každým rokem. K testování trendu bylo spočítáno Kendallovo τ^7 mezi řadami údajů a jednoduchým trendem $T_n = (1, \dots, N)$ se stejným počtem pozorování jako u pozorovaných řad – například pro Ex srovnáváme s $T_4 = (1, 2, 3, 4)$; N pozorování dává celkem $N(N-1)/2$ párů. Pár 1 je (n_1, n_2) , pár 2 (n_1, n_3) až do páru $N(N-1)/2$ což je (n_{N-1}, n_N) . Tyto páry byly rozděleny do tří kategorií a spočítány členy v každé kategorii, $N(+)$, $N(-)$ a $N(0)$ podle následujícího pravidla:

Vezměme v úvahu pár $j(n_a, n_b)$, kde $a < b$. Pokud $n_a < n_b$, přidejme 1 (jedna) k $N(+)$, pokud $n_a > n_b$, přidejme 1 (jedna) k $N(-)$, a pokud $n_a = n_b$, přidejme 1 (jedna) k $N(0)$. Pouze páry $n = N(+)$ + $N(-)$ umožňují srovnávání, tj. vazby $N(0)$ nebudou brány v úvahu. Kendallovo neparametrické trendové skóre ψ mezi n pozorováním je:

$$\psi = k / n$$

$$\text{kde} \quad k = N(+)-N(-) \text{ a } n = N(+)+N(-) \quad (1)$$

Autoři modelu vyšli dále ze situace, kdy pouze jedna řada je náhodná, je rozdělena jako kumulativní binominální distribuce s předpokladem náhodné pravděpodobnosti ($p = 0,5$) pro trendové skóre každého páru. V tabulce 2 vidíme hodnoty tohoto rozdělení. Je zřejmé, že hypotetický příklad je signifikantní na pětiprocentní úrovni pravděpodobnosti, ačkoli pět pozorování $(4,3; 4,7; 5,1; 4,9; 6,0)$, které mají jeden klesající pár, ukazuje pozitivní trend na pětiprocentní

⁷ Kendallův pořadový korelační koeficient (1948) měří sílu závislosti mezi dvěma pořadovými proměnnými a poskytuje neparametrický test závislosti (test významnosti koeficientu). Pro každý vzorek skládající se z n pozorování dvojice proměnných (X, Y) existuje $n(n-1)/2$ možných porovnání bodů (X_i, Y_i) a (X_j, Y_j) , přitom $i, j = 1, \dots, n$ a $i \neq j$.

Pokud platí $X_i > X_j$ a $Y_i > Y_j$ nebo $X_i < X_j$ a $Y_i < Y_j$, potom se pár nazývá souhlasný (*concordant*).

Pokud platí $X_i > X_j$ a $Y_i < Y_j$ nebo $X_i < X_j$ a $Y_i > Y_j$, potom se pár nazývá nesouhlasný (*discordant*).

Pokud platí $X_i = X_j$ nebo $Y_i = Y_j$, potom se pár nazývá nerozhodný (*tie*).

Nechť n_c je počet souhlasných párů a n_d je počet nesouhlasných párů, potom se Kendallovo τ vypočítá: $r = \frac{n_c - n_d}{n(n-1)/2}$

Kendalovo tau vyjadřuje rozdíl mezi pravděpodobnostmi, že hodnoty dvou proměnných jsou ve stejném pořadí proti pravděpodobnosti, že hodnoty nejsou ve stejném pořadí.

úrovni také. Trendy mají tři důležité vlastnosti: (1) protože test je založen na párech v průběhu času, je nezávislý na rozdílech v pozorování; (2) proto je relativně odolný vůči změnám ve složení primárních ukazatelů; (3) pokud srovnáme státy v jedné skupině, můžeme sečíst počty $N(+)$ a $N(-)$ pro všechny státy dané skupiny a získat tak vysoký počet párů (n) v testu.

T a b u l k a 2

Binominální testy

Roční pozorování N	Generované páry N ($N-1$)/2	Hodnoty důležité pro čistý počet znaků, k					
		10 %		5 %		1 %	
		k	ψ	k	ψ	k	ψ
4	6	0	± 1	0	± 1	n/a	n/a
5	10	± 2	± 0.8	± 1	± 0.9	0	± 1
6	15	± 4	± 0.73	± 3	± 0.8	± 1	± 0.93
7	21	± 7	± 0.67	± 6	± 0.71	± 4	± 0.81
8	28	± 10	± 0.64	± 9	± 0.61	± 7	± 0.75

Poznámka: Intervaly limitů pro ψ nejsou stanoveny pro páry. Čistý počet znaků je $k = N(+)-N(-)$.

Pramen: [7, s. 61], vlastní překlad a úprava.

Tabulka 6 demonstruje výsledky použití této metody ve všech státech, pro které byly k dispozici hodnoty indexu. Tabulka 3 pak uvádí tzv. κ -index (průměrnou úroveň korupce ve sledovaném období) a trendové skóre ψ pro šest skupin států a dále i průměrné ukazatele platnosti těchto dat. K tabulce 3 je nutné poznamenat, že svět neprokazuje žádné trendy ani pro rostoucí, ani pro klesající korupci, jak by měl. Pokud je však dosažený průměr pro každou skupinu států založený na dostupných pozorováních typický pro daný trend a danou skupinu, je vhodné provést *standardní kalkulaci* (tab. 4), která předpokládá, že všechny státy mají pozorování CPI pro všech osm let. V této kalkulaci se zvyšuje počet párů z původních 1 700 na 4 228 a průměrné ψ -skóre nabývá hodnoty $-0,074$; což je signifikantní (pro 1 700 pozorování) dokonce na jednoprocenní úrovni.

Tabulky 3 a 4 uvádějí *trendy v hlavních skupinách států*. Na úrovni států vykazuje celkem 30 zemí signifikantní korupční trendy: 14 států má klesající korupci (κ roste)⁸ a 16 států má rostoucí korupci (κ klesá).⁹ V obou skupinách zemí přitom nalezneme jak státy s velmi vysokou úrovní korupce, tak státy s nízkým stupněm vnímání korupce, takže například vysledovaný pozitivní trend například v Kolumbii je odhadnut z hladiny vnímání korupce oscilující kolem hodnoty CPI 3,00 a naproti tomu například ve Finsku vychází odhad z hladiny vnímání korupce oscilující kolem hodnoty CPI 9,6.

⁸ Kolumbie, Itálie, Brazílie, Mexiko, Taiwan, Finsko, Egypt, Čína, Hongkong, Rakousko, Španělsko, Bulharsko, Uzbekistán, Uruguay.

⁹ Zimbabwe, Mauritius, Peru, Guatemala, Polsko, Česká republika, Irsko, Rumunsko, Costa Rica, Jihoafrická republika, Francie, Německo, Uganda, Malajsie, Austrálie, Bolívie.

T a b u l k a 3

Údaje pro hlavní skupiny států

Skupina států	Počet států ve skupině	Míry korupce		Kalkulace trendů			Celok	Stát se signifikantním ψ		Relativní počet států	
		K-index	Ψ -trend	N(+)	N(-)	N(0)		dolů	nahoru	(a)	(b)
Afrika	19	3.11	-0.293	59	108	20	187	–	3	88	57
Latinská Amerika	18	3.46	0.060	133	118	21	272	4	4	160	160
Dálný východ	11	4.70	0.178	152	106	30	288	3	1	76	131
Postkomunistické státy	24	3.33	<i>-0.102</i>	84	103	23	210	2	3	130	75
Západ	22	7.91	0.021	264	253	68	585	4	4	75	131
Zbytek	15	3.87	<i>-0.054</i>	70	78	10	158	1	1	69	48
Všechny státy	109	4.45	<i>-0.002</i>	762	766	172	1 700	14	16	100	100

Poznámka: Použité údaje jsou ze souboru dat Transparency International na stupnici podle původních údajů. Vysoké κ -skóre tedy znamená nízkou korupci a pozitivní trend znamená, že korupce klesá. Tendenční skóre je uvedeno tučným písmem, pokud je signifikantní na jednoprocenní úrovni, a kurzívou, pokud je signifikantní na pětiprocentní úrovni.

* Poslední dva sloupce ukazují relativní počet platných trendů: (a) relativní ke „všem“ (x 1000), a (b) relativní k počtu států (x 100). Údaje v obou sloupcích jsou na stupnici tak, aby jejich průměr dával 100.

Pramen: [7, s. 63], vlastní překlad a úprava.

T a b u l k a 4

Standardní kalkulace rozšiřující data na všechny státy

Skupina států	ψ trend	Vzorek (= tabulka 3)		Doplnění o přehled Světové banky	
	z tabulky 3	počet	dostupné páry	plný počet	potenciální páry
Afrika	-0.293	19	187	38	1 064
Latinská Amerika	0.060	18	272	20	560
Dálný východ	0.178	11	288	15	420
Postkomunistické státy	<i>-0.102</i>	24	210	28	784
Západ	0.021	22	585	22	616
Rozdíl	<i>-0.054</i>	15	158	28	784
Všechny státy		109	1 700	151	4 228
Průměr ψ jako vážená suma		-0.003		-0.074	

Poznámka: Přehled Světové banky z roku 2002 (World Development Indicators). Potenciální poměr párů pro každý stát je 28. Trendové skóre je zobrazeno tučným písmem, pokud je platné na jedno procentní úrovni, a kurzívou, pokud je platné na pětiprocentní úrovni.

Pramen: [7, s. 64], vlastní překlad a úprava.

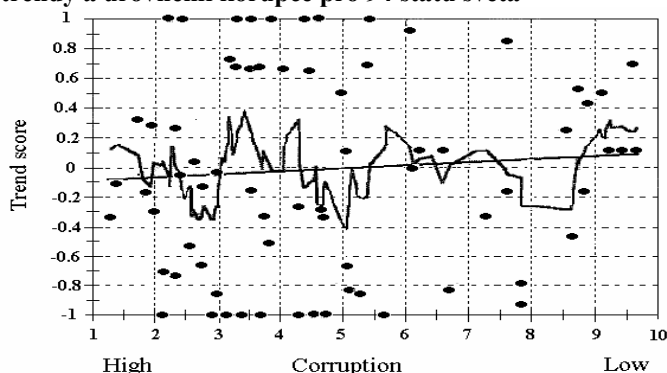
Nejsilnější negativní trend se objevuje v Africe, kde je počet pozorování poměrně malý, vezmeme-li v úvahu celkový počet států. Je zde tedy málo signifikantních trendů v jednotlivých zemích. V případě však, že se všechna pozorování spojí, objeví se jeden zásadní negativní trend. Další zřetelně negativní trend se objevuje v postkomunistických státech. Tato skupina států má také málo pozorování, nicméně Polsko, Rumunsko a Česká republika, kde řady plynule pokrývají

6–7 let, mají významné negativní trendy. Ostatní postkomunistické státy, jako například Bulharsko, vykazují trendy pozitivní. Pozitivní trendy se objevují na Dálném východě, kde korupce klesá po celém území, a to obzvláště silně ve třech zemích čínské oblasti: v Číně, Hongkongu a Taiwanu. Je zajímavé, že Singapur, ve kterém je životní úroveň vyšší než v průměrné západní zemi, má i vyšší κ -index než většina západních států. Čína má stále vysokou úroveň korupce, i přes svůj pozitivní trend. Uvedená skupina států má κ -rozvoj ve velké shodě s předpokladem o změnách korupce (faktor A1 v tab. 1). Zbývající skupiny států mají trendy nejasné. Soubory dat jsou téměř kompletní pro Latinskou Ameriku a Západ. Obě skupiny zemí však mají státy jak s pozitivními, tak negativními trendy.

Bjørnskov a Paldam usuzují, že s rostoucí globalizací by korupce měla konvergovat. Data uvedená v tabulce 6 však neukazují žádnou spojitost mezi trendy a úrovněmi korupce. Graf 1 ukazuje pozitivní sklon, který signalizuje slabou, ale nevýznamnou odchylku korupce ve světě. V rámci skupiny zemí Západu je pozorován rostoucí trend především v jižní Evropě (tj. zřetelně klesající korupce).

G r a f 1

Vztah mezi trendy a úrovněmi korupce pro 94 států světa

Poznámka: Body představují celkem 94 pozorování uvedených v tabulce 6, u kterých byl počítán trend. Černá čára představuje lineární regresní přímku (není ani v nejmenším signifikantní). Počet experimentů rozdělující body různým způsobem také nepředstavuje žádné signifikantní sklony. Neexistuje žádná konvergence korupce ve světě.

Pramen: [7, s. 65].

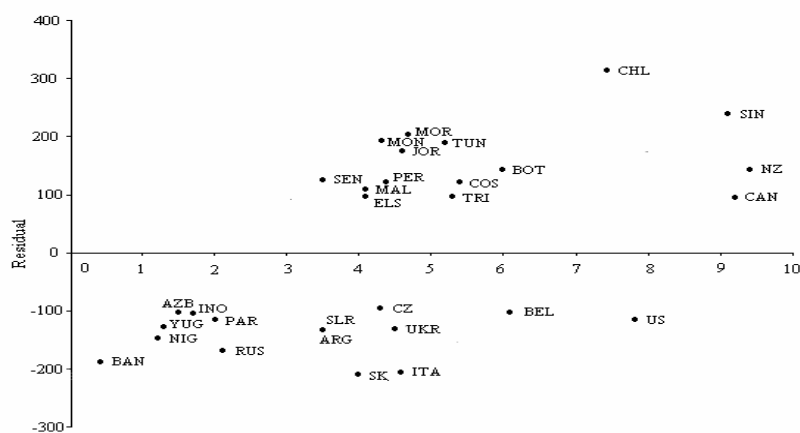
2. Vysvětlení korupčních trendů

Rozdíly při vysvětlování korupčních trendů by měly objasnit zejména faktory uvedené v tabulce 1. Podle [7] však doposud nebyl vytvořen žádný model, který by vedl k významné spojitosti trendového ψ -skóre s těmito proměnnými. Pro zachycení dopadů všech těchto faktorů na úroveň vnímání korupce je pravděpodobně i daný časový horizont příliš krátký, neboť instituce, ani kultura se nemění tak rychle, aby poskytly užitečné rozdíly vysvětlující trendové skóre.

Graf 2 mapuje úroveň korupce proti rozdílům ve standardním korupčním modelu, tj. kde κ -index je vysvětlen ekonomickým vývojem, inflací a ochranou majetku.¹⁰ Graf ukazuje zřetelný lineární vzájemný vztah mezi rezidui ze standardního modelu a indexem κ . Korelace je 0,40 a trend je signifikantní na jedno-procentní úrovni. Podle autorů modelu taková nesourodost naznačuje, že „*ale-
spoň jedna důležitá proměnná nebyla zpozorována (nebo byl model nesprávně
specifikován)*“ [7]. Na grafu 2 můžeme dále vidět umístění jednotlivých států: v horním pravém rohu jsou Chile, Singapur, Nový Zéland a Kanada. Tyto státy jsou obecně považovány jako země se silně vyvinutými formálními i neformálními institucemi. V protějším rohu jsou umístěny Bangladéš, Nigérie, Azerbajdžán a Jugoslávie, tedy státy se slabými institucemi (především s ohledem na kvalitu správních institucí) a s výrazným etnickým složením – a navíc i s nedávnou minulostí plnou násilí a vojenských převratů. Poslední pokrok v teorii společenského kapitálu naznačuje, že první zmíněné státy jsou relativně úspěšné v oblasti společenského kapitálu, zatímco státy zmíněné na druhém místě mají v tomto směru rezervy. Podle závěrů studií [4; 16] by tedy hledanou chybějící proměnnou mohl být právě *společenský kapitál*.

G r a f 2

Reziduální hodnoty ze standardních modelů korupce

Pramen: [7, s. 66].

Pokud se týká pojetí společenského kapitálu,¹¹ existuje několik definic. První definice pochází od P. Bourdieua [5], který společenský kapitál vymezil jako „*množinu aktuálních nebo potenciálních zdrojů, která vychází z vlastnictví trvalé sítě více či méně institucionalizovaných vztahů a známostí, jinými slovy, z členství*

¹⁰ Tato regrese, která zahrnuje konstantní podmínky (HDP/hlavu, index občanské svobody z Freedom House), vysvětluje kolísání dat přibližně z 80 %.

ve skupině, které vybavuje každého člena kolektivně vlastněným kapitálem, tedy různými oprávněními“. Podle [24] se dnes hovoří dokonce o třech rozdílných teoretických tradicích zkoumání společenského kapitálu spojených se jmény Bourdieu, Coleman a Putnam. Základním rozlišovacím klíčem zde je otázka, zda společenský kapitál přináší zisk jednotlivci, uzavřené skupině (rodině, komunitě) či celé společnosti. Potom můžeme hovořit o dvou základních podobách společenského kapitálu: individuální a kolektivní. V pojetí prvních dvou jmenovaných autorů je koncept společenského kapitálu základem společenských nerovností, které vycházejí z *individuálního kapitálu*. Ten může mít, má-li formu uzavřených sítí, negativní důsledky pro individuální i kolektivní rozvoj (korupce, mafie, nepotismus). Odlišnou konceptualizaci pak používá Robert Putnam [17], který zaměřil svoji pozornost na *kolektivní formu společenského kapitálu*. Podle něj společenský kapitál „odkazuje k vlastnostem sociální organizace, jako je důvěra, normy a sítě, které usnadňují koordinované jednání, a tak přispívají k výkonnosti společnosti“. Kolektivní společenský kapitál zde představuje základ koheze celé společnosti, snižuje transakční náklady a vytváří blaho pro všechny členy společnosti.

Interpretace společenského kapitálu jako individuální či kolektivní formy má klíčový význam, a to zejména v oblasti jeho využití ke zkoumání účinků společenského kapitálu na různé oblasti života společnosti, včetně zkoumání vazby společenského kapitálu a korupce. V námi diskutovaném modelu autoři vychází z koncepce kolektivní formy společenského kapitálu, kde k jeho měření využívají agregované individuální výpovědi ze sociologických průzkumů týkajících se tzv. *všeobecné důvěry*. Podle [7] se jedná o jednu z „nejlepších proměnných pro měření společenského kapitálu“. ¹² V použitém vzorku států jsou tato data získána ze studií Světové banky *World Values Survey's (WVS)* z roku 1990 a *European Values Survey (EVS)* z roku 1999. Tato šetření prověřovala názor více jak 1 000 náhodně vybraných lidí v 22 zemích. Zásadní otázka zněla: „Obecně řečeno, řekl byste, že většině lidí můžete důvěřovat nebo, že musíte být příliš opatrní v jednání s lidmi?“ Všeobecná důvěra představuje podíl osob v dané zemi, kteří na takto položenou otázku odpověděli kladně. Výsledná data udávají trendy společenského kapitálu pro skupinu 22 států, pro které jsou dostupná i ψ -skóre. Graf 3 ukazuje spojitost mezi trendy v korupci a společenským kapitálem. Korelace mezi oběma indikátory je 0,38 a je zobrazena pomocí lineární trendové přímky. V konstrukci modelu byly zahrnuty tři dodatečné řady dat v podobě trendů

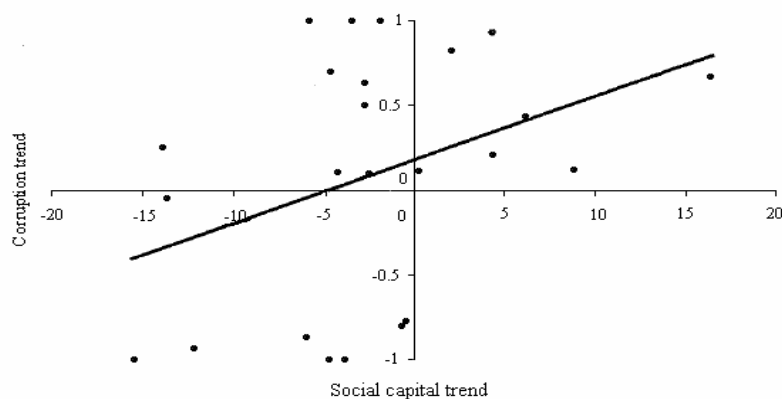
¹¹ Jako první použil tento pojem v roce 1977 americký ekonom a sociolog Glenn C. Loury, když se pokoušel vysvětlit závislost rozdílů v ekonomické prosperitě na společenských vazbách jednotlivců v různých rasových skupinách.

¹² Autor uvádí, že v současném období probíhá jeden významný projekt týkající se společenského kapitálu, kdy vznikají nová data napříč státy pro 15 zemí. Studie je zatím dostupná pouze v pracovní verzi.

i v podobě úrovní: (1) občanské svobody z Freedom House, které jsou široce využívány jako měřítko kvality institucí;¹³ (2) ekonomický vývoj vyjádřený jako průměrný HDP/hlavu z roku 1995 a růst HDP/hlavu v letech 1995 – 1999; (3) průměrná míra inflace z let 1995 – 1999 podle zdrojů Světové banky (2002).

G r a f 3

Trendy v korupci a společenském kapitálu

Pramen: [7, s. 67].

Model umožňuje ignorovat stálé národní charakteristické rysy, jako je například míra otevřenosti, kultura a náboženství, které se zpravidla považují za rozhodující faktory úrovně korupce. Proměnné rovnice (2) jsou společenský kapitál ω , počáteční korupce κ_0 , vektor regulačních proměnných X , konstanta α a statistická chyba ε .

$$\kappa_t - \kappa_{t-1} \approx \psi_t = \alpha + \beta\kappa_0 + \gamma\omega_0 + \varphi(\omega_t - \omega_{t-1}) + \chi X + \varepsilon \quad (2)$$

Výsledky odhadu rovnice (2) pomocí prosté metody nejmenších čtverců demonstruje tabulka 5. Odhad ve sloupci 1 je určující pro výchozí indikátor – úroveň korupce v roce 1996 a stav všeobecné důvěry ze zdrojů *WVS* z roku 1990. Je zřejmé, že hodnoty ψ -skóre následují trend v národním společenském kapitálu. Uvedená zjištění tedy podporují tento model a potvrzují závěr, že *trendy v korupci jsou do značné míry způsobeny pohyby v národním společenském kapitálu*. Řečeno jinými slovy: byl nalezen důkaz, že neznámá proměnná zřejmě z grafu 2 je *společenský kapitál*. Přitom zatímco výsledky ukazují, že nízká úroveň počáteční korupce má za následek vyšší hodnoty ψ , a proto i rychlejší eliminaci korupce,

¹³ Například Žák [29].

tento systém také obsahuje implicitní cyklickou dynamiku, když vyšší počáteční úrovně společenského kapitálu vedou k vyšším korupčním trendům. Tedy, existuje podmíněná konvergence s ohledem na korupci, ale podmíněná divergence s ohledem na společenský kapitál. Uvedené se shoduje s grafem 1, který ukazuje, že zde není ani konvergence, ani zjevná divergence na globální úrovni.

T a b u l k a 5

Trendy v korupci a společenském kapitálu

	Závisle proměnná: ψ -skóre						
	1	2	3	4	5	6	7
Korupce 1996	-0.62 (-2.27)	-0.93 (-3.07)	-0.66 (-2.31)	-0.91 (-2.41)	-0.68 (-2.20)	-0.58 (-1.85)	-1.09 (-3.34)
Všeobecná důvěra 1990	0.57 (2.11)	0.55 (2.16)	0.57 (2.06)	0.57 (2.09)	0.57 (1.99)	0.57 (2.00)	0.50 (1.97)
Změna důvěry	0.46 (2.46)	0.45 (2.56)	0.55 (2.31)	0.44 (2.35)	0.48 (2.23)	0.45 (2.23)	0.42 (2.38)
Občanská svoboda		-0.47 (-1.90)					-0.39 (-1.60)
Trend v občanské svobodě			0.15 (0.62)				
Tranzitivní státy							-0.33 (-1.23)
Log HDP				0.36 (1.11)			
Ekonomický růst					0.05 (0.24)		
Inflace						0.05 (0.23)	
Konstanta	0.18 (0.67)	1.55 (1.89)	0.30 (0.65)	-3.69 (-1.05)	0.31 (0.64)	0.11 (0.21)	2.03 (2.26)
Pozorování	22	22	22	22	22	22	22
Upravené R ²	0.27	0.36	0.24	0.28	0.21	0.23	0.38
Finální hodnota	3.58	3.97	2.69	3.02	2.31	2.56	3.58

Poznámka: *t*-statistiky jsou v závorkách, proměnné jsou vtištěny tučně, pokud jsou signifikantní na jednaprocentní úrovni, a kurzívou, jsou-li signifikantní na pětiprocentní úrovni.

Pramen: [7, s. 69], vlastní překlad a úprava.

Hodnoty ve sloupcích 2 – 7 představují analýzu jednoduché citlivosti, která ukazuje, že odhady počáteční korupce (β), počátečního společenského kapitálu (γ) a trendů společenského kapitálu (φ) se zdají být odolné vůči dalším určujícím proměnným; φ zůstává signifikantní na pětiprocentní úrovni v celém rozsahu, když γ je signifikantní na pětiprocentní úrovni, nebo úrovni jí blízké ve všech specifikacích. Pouze β selhává v platnosti na pěti procentech ve sloupci 6, ve kterém jsou přidány průměrné míry inflace. Preferovanou specifikací je *sloupec 2*, který obsahuje počáteční úroveň občanských svobod, která bývá používána jako měřítko úrovně právní ochrany. Tato specifikace vysvětluje zhruba jednu třetinu proměnlivosti v datech, ačkoliv index občanských svobod je signifikantní pouze z osmi procent. Sloupce 3 – 6 ukazují, že žádná jiná proměnná nedosahuje

významnosti, zatímco β , γ a φ zůstávají neovlivněny a výsledky ve sloupci 7 zároveň naznačují, že část tohoto vlivu je ve sledovaném období způsobena zřejmým institucionálním pokrokem v postkomunistické Evropě. Uvedené výsledky jsou také relativně odolné i vůči dalším testům.

Pro názornost vyhodnotíme uspořádání významností zjištěných výsledků na konkrétním příkladě. Vezměme si tedy jako příklad Českou republiku,¹⁴ která má dokonalý negativní trend ($\psi = -1,00$). Představme si, že se trend v českém společenském kapitálu v letech 1990 – 1999 zvýšil o jednu polovinu standardní odchylky, což odpovídá přibližně osmi procentním bodům na stupnici všeobecné důvěry. To koresponduje se zvýšením o čtyři procentní body ve společenském kapitálu místo realizovaného snížení o čtyři procentní body. Odhady v tabulce 5 nutně vedou k závěru, že tato změna by snížila negativní český κ -trend na polovinu. K získání srovnatelného efektu musela Česká republika začít s institucionálním standardem zhruba rovným standardu ve skandinávských státech, nebo při nerealisticky nízké úrovni společenského kapitálu. Srovnatelný efekt přináší pouze společné působení pokroku na společenský kapitál Skandinávie, ovšem s německými institucemi.

T a b u l k a 6

Úroveň korupce a její trendy

	Státy	Úroveň	Trend		Státy	Úroveň	Trend
1.	Dánsko*	9.66	0.12	56.	Etiopie	3.60	
2.	Finsko*	9.59	0.70	57.	Turecko	3.55	-0.15
3.	Nový Zéland	9.41	0.11	58.	Chorvatsko	3.53	0.67
4.	Švédsko*	9.25	0.12	59.	Bulharsko*	3.52	1.00
5.	Island*	9.24	0.11	60.	Ghana	3.48	0.78
6.	Singapur	9.08	0.50	61.	Argentina	3.40	-0.20
7.	Kanada	9.06	0.22	62.	Zimbabwe	3.38	-1.00
8.	Nizozemí*	8.89	0.43	63.	Panama	3.35	
9.	Norsko	8.81	-0.17	64.	Lotyšsko*	3.32	1.00
10.	Lucembursko	8.73	0.54	65.	Mexiko	3.31	0.68
11.	Švýcarsko	8.69	-0.44	66.	Dom. republika	3.30	
12.	Austrálie	8.64	-0.46	67.	Makedonie	3.30	
13.	Anglie*	8.53	0.25	68.	Senegal	3.24	-0.20
14.	Irsko*	7.86	-0.93	69.	Egypt	3.18	0.73
15.	Německo*	7.85	-0.79	70.	Thajsko	3.13	0.43
16.	USA	7.65	-0.17	71.	Zambie	3.12	-1.00
17.	Hongkong	7.59	0.78	72.	Čína	3.06	0.76
18.	Rakousko	7.59	0.83	73.	Rumunsko	3.00	-0.87
19.	Izrael	7.30	-0.33	74.	Kolumbie	3.00	0.41
20.	Chile	7.11	0.38	75.	Burkina Faso	3.00	
21.	Francie	6.71	-0.81	76.	Filipíny	2.98	0.00
22.	Japonsko	6.59	0.11	77.	Guatemala	2.93	-1.00
23.	Portugalsko	6.41	-0.19	78.	Mosambik	2.85	
24.	Belgie*	6.19	0.11	79.	Indie	2.78	-0.13
25.	Botswana	6.12	0.00	80.	Nikaragua	2.75	-0.67
26.	Španělsko*	6.05	0.93	81.	Cote d'Ivoire	2.70	-0.33

¹⁴ Odhad pro Slovenskou republiku nelze provést, neboť Slovensko nebylo zahrnuto do dílčího vzorku evropských zemí, ve kterých proběhlo měření všeobecné důvěry v rámci WVS a EVS.

	Státy	Úroveň	Trend		Státy	Úroveň	Trend
27.	Slovensko*	5.68	0.20	82.	Venezuela	2.61	0.00
28.	Estonsko*	5.66	-1.00	83.	Moldávie	2.60	-0.20
29.	Namíbie	5.42	1.00	84.	Kazachstán	2.58	-0.20
30.	Taiwan	5.38	0.69	85.	Vietnam	2.57	-0.50
31.	Kostarika	5.27	-0.86	86.	Bolívie	2.53	-0.40
32.	JAR	5.14	-0.83	87.	Arménie	2.50	
33.	Trinidad a Tobago	5.10		88.	Ekvádor	2.50	-0.60
34.	Malajsie	5.09	-0.67	89.	Uzbekistán	2.45	1.00
35.	Tunisko	5.06	0.11	90.	Rusko*	2.40	0.00
36.	Maďarsko*	4.98	0.50	91.	Albánie	2.40	
37.	Mauretánie	4.72	-1.00	92.	Georgia	2.35	
38.	Řecko	4.69	-0.33	93.	Uganda	2.30	-0.70
39.	Jordánsko	4.67	-0.29	94.	Ukrajina	2.28	-0.40
40.	Uruguay	4.60	1.00	95.	Tanzánie	2.24	0.78
41.	Česká republika*	4.56	-1.00	96.	Pákistán	2.23	0.20
42.	Polsko*	4.53	-1.00	97.	Honduras	2.23	1.00
43.	Itálie*	4.50	0.63	98.	Haiti	2.20	
44.	Litva*	4.38	1.00	99.	Kirgizstán	2.20	
45.	Mongolsko	4.30		100.	Keňa	2.12	-0.70
46.	Peru	4.30	-1.00	101.	Jugoslávie	2.10	-1.00
47.	Jižní Korea	4.29	-0.26	102.	Indonézie	1.97	-0.30
48.	Bělorusko*	4.05	0.67	103.	Kameron	1.93	0.29
49.	Maroko	4.05	0.20	104.	Azerbajdžán	1.80	0.60
50.	Jamajka	3.87	1.00	105.	Paraguay	1.73	0.33
51.	El Salvador	3.72	-0.33	106.	Angola	1.70	
52.	Srí Lanka	3.70		107.	Madagaskar	1.70	
53.	Slovensko	3.70	-0.43	108.	Nigerie	1.40	-0.10
54.	Malawi	3.68	-1.00	109.	Bangladéš	1.30	-0.30
55.	Brazílie	3.66	0.68				

Poznámka: Zdrojem všech uvedených dat je databáze Transparency International. Státy jsou seříděny podle úrovně korupce; číslo v prvním sloupci udává pořadí podle této úrovně, což je průměr všech dostupných pozorování. Trendy jsou kalkulovány pomocí trendového skóre ψ ; ψ -skóre platná na jednoprocenní úrovni jsou vytlačena tučně, ψ -skóre platná na pětiprocentní úrovni jsou vytlačena kurzívou.

* Označuje, že daný stát je zahrnut v dílčím vzorku evropských zemí, který byl využit pro vysvětlení korupčních trendů.

Pramen: [7, s. 71 – 73], vlastní překlad a úprava.

3. Diskuse

Ačkoliv závěry uvedeného modelu dokládají, že hlavní silou, která ovlivňuje proměnlivost v korupčních trendech, jsou změny ve vývoji společenského kapitálu, nelze podle našeho soudu bez další diskuse tento závěr jednoznačně podpořit. Důvodem je skutečnost, že výzkum vlivu společenského kapitálu na vývoj korupce je v uvedeném modelu podložen pouze trendy ve vývoji všeobecné důvěry. Jak autoři modelu uvádí, neexistují jiná, relevantní dostupná data reprezentující společenský kapitál napříč státy a měření společenského kapitálu s využitím všeobecné důvěry poskytuje na soudobém stupni poznání nejkvalitnější dostupná data. Úroveň společenského kapitálu lze však měřit alternativně pomocí celé řady dalších indikátorů, například frekvencí společenských aktivit [23].

Je tedy možné očekávat, že další výzkum a vyhodnocení závěrů v této oblasti budou zaměřeny na komparaci vlivu alternativních měr společenského kapitálu na stav a vývoj korupce.

Diskusi je však třeba také vést k samotné kauzální vazbě mezi všeobecnou důvěrou a korupcí, a to vzhledem k tomu, že vědci zabývající se institucionálně orientovaným výzkumem korupce neinterpretují tuto kauzalitu shodně. Důvěra snižuje korupci. Tento kauzální mechanismus spojující společenský kapitál a korupci byl poprvé detailně popsán v [4]. Uvedený vztah se skutečně jeví jako daleko významnější než vztah obrácený a podporu našel u řady dalších autorů, zabývajících se analýzou korupce. Například Adsera, Boix a Payne [2], nebo La Porta tvrdí, že důvěra může pomoci v boji s korupcí, protože „*pomáhá úředníkům k lepší spolupráci mezi sebou i mezi obyvateli*“ [6]. Růst korupce pak může být interpretován jako signál klesající důvěryhodnosti agenta tváří v tvář svému principálu, což může také mít za následek pokles všeobecné důvěry. Zajímavou myšlenku v tomto ohledu přinesl například i Paldam [15]. Domnívá se, že ekonomicky vyspělé státy jsou vystaveny pokušení k zneužití státní moci mnohem více než ekonomiky chudé. Důvodem je „*princip odosobnění*“, který vyžaduje, aby osobní vztahy nehrály v ekonomických rozhodnutích žádnou roli, takže v dobře fungující tržní ekonomice je rovnost zacházení pro všechny zúčastněné nezbytná. Korupce princip odosobnění narušuje a může tak být příčinou pomalejších a méně předvídatelných transakcí. Paldam usuzuje, že vzhledem k tomu, že obyvatelé bohatých zemí jsou vzdělanější, jejich ekonomické transakce jsou rychlejší a transparentnější než v tradičních společnostech, kde hranice mezi soukromým a veřejným jsou méně zřejmé, a kde není dávání dávků jasně odlišeno od úplatků. Poptávka po čestném a důvěryhodném jednání se pak z pohledu domácností stává pozitivní funkcí jejich příjmů, z pohledu firem je čestnost prostředkem k úspoře času, který se stává více nezbytný s tím, jak státy bohatnou. Z uvedeného pak vyplývá, že *čestnost a důvěryhodnost lze považovat za hypotetické faktory produkce*.

Výše diskutovaná kauzální struktura je zajímavá v případě důvěry ve formální instituce, jako je například vláda, méně jasná je však v případě mezilidské důvěry. Lidé totiž mohou reagovat tak, že budou spoléhat na horizontální interakce jako formální instituce a neosobní obchodní transakce budou stále více korupční. To by způsobilo opačnou reakci a negovalo příčinné vztahy od korupce k důvěře.¹⁵ S uvedeným přístupem se můžeme setkat zejména v pracích S. Rose-Ackermana.¹⁶ Například v [18] na základě *teorie implicitních sociálních*

¹⁵ Empirické výsledky byly získány pro všeobecnou důvěru. Pro „speciální důvěru“ by výsledky byly pravděpodobně odlišné.

¹⁶ Jde se především o práce [18; 19; 20; 21; 22] aj.

kontraktů dovozuje, že fungování korupce ve sféře formálních institucí je posilováno realizací implicitních smluv, které jsou běžnou součástí každodenního života lidí, a které přirozeně probíhají mimo rámec většiny formálních smluv. Typickou formou implicitní smlouvy je například klientelismus. Jeho podstatou je neformálnost, důvěra, spoléhání se na sociální síť přátel a známých, poskytování záruk apod. Klientské síť obvykle vedou k ustáleným, privilegovaným výhodám a lidé, kteří se v nich účastní, nemají zpravidla zájem ani na jejich rozšiřování, ani na dalším rozměňování zisků z korupčních transakcí. Proto se korupční chování vyplatí, je-li do korupční transakce vtaženo jen málo lidí. Transakční náklady jsou v tomto případě nízké a zisky z korupce rostou. Na půdě neformálních institucí je také velmi těžké odlišit, jde-li o naplnění recipročního závazku, dar nebo úplatek. Tím, že korupce se nachází ve sféře neformálních, přirozených mezilidských vztahů, nedá se tato implicitní smluvní sféra oddělit od lidského vystupování v ekonomických či obecně formálních institucích. Pokud navíc dojde k selhání formálních institucí, je otevřen prostor pro šíření korupčních norem jako institucí neformálních. Vzhledem k tomu, že korupce má svá vlastní pravidla, normy a mechanismy šíření, korupční instituce a formální instituce si konkurují. Korupce může nakonec suplovat úlohu institucí formálních a při opakovaných korupčních akcích jsou korupční normy reprodukovány a samy korupční systém řídí. Klientská síť přispívá ke stabilitě korupčního systému a k *formalizaci korupce* zvláště tehdy, jsou-li mezi zainteresovanými politici, soudci či představitelé vrcholné veřejné správy obecně.

Existující diference v závěrech o vlivu společenského kapitálu na stav a šíření korupce v určité zemi má své kořeny, jak již bylo uvedeno výše, v samotné interpretaci pojmu společenský kapitál. Koncept individuálního společenského kapitálu se uplatňuje především ve výzkumech přístupu ke vzdělání a mobilizace zdrojů v rámci sociálních sítí (například při hledání zaměstnání). Ve vazbě na výzkum korupce například Mauro [12] doložil, že úplatnost snižuje výdaje na vzdělávání, neboť alternativní výdaje nabízí státním úředníkům lepší příležitosti k vybírání úplatků. Podle Tanziho a Davoodiho [24] má úroveň korupce v dané zemi výrazný dopad na procento zápisů na vysoké školy právní, neboť korupční prostředí vyžaduje více právníků a odrazuje potenciální studenty od studia inženýrství. To však také znamená snížení ekonomického blahobytu v dané zemi. Individuální kapitál jako základ individuálních a společenských nerovností dominuje i v analýzách korupce presentovaných S. Rose-Ackermanem. Na druhé straně, interpretace společenského kapitálu jako kolektivního „veřejného statku“ s pozitivními účinky na eliminaci korupce je zřejmá v pracích řady autorů, na které se odkazujeme v té části tohoto příspěvku, která diskutuje model korupčních trendů.

Závěr

Autoři modelu presentovaného v tomto článku postulují, že růst korupce v mnoha postkomunistických státech Evropy v 90. letech minulého století způsobila s větší pravděpodobností kombinace destrukce společenského kapitálu v dobách komunistického režimu a následný dodatečný pokles v přechodném období spíše než jakékoliv další proměnné často používané v odborné literatuře zkoumající korupci napříč státy. Korupce, z hlediska dlouhého období, vykazuje značnou stabilitu spojenou se sítí neformálních sociálních vazeb a potřebná institucionální změna se pak prosazuje jen velmi těžko. Síla bývalé závislosti, síla skutečnosti, že korupční instituce, které společnost zdělila, mají schopnost přežít, je značná. Tuto závislost na trajektorii lze velmi dobře sledovat právě v mladých tržních ekonomikách. Ačkoliv formální pravidla i společenské normy zde existují už více jak patnáct let, korupce si našla nové formy, prosazování formálních pravidel je nedůsledné, pravidla se nedodržují a/nebo jsou vůbec opomíjena. Vytvořené instituce potom, přirozeně, nemohou plnit účel, který by plnit měly a ekonomika nemůže fungovat po vzoru ekonomik vyspělých demokracií. Zajímavá je například skutečnost, že zatímco ve Slovinsku se podařilo zvýšit úroveň všeobecné důvěry a držet korupci pod kontrolou, jiné postkomunistické státy, jako například Polsko a Rumunsko, zažily prudce klesající míru důvěry a v současnosti bojují s rostoucími problémy s korupcí. Zda se tato kauzalita vztahuje i na zbytek světa, bude jistě předmětem budoucích výzkumů.

Závěry soudobých institucionálních analýz korupce naznačují, že neexistuje jediný univerzální typ nebo „mix“ institucí, který by mohl být reformami zaveden tak, aby bylo dosaženo požadovaného efektu. Každý stát se vyznačuje individuálními podmínkami a charakteristikami, které musí být při vytváření institucí reflektovány. Efektivní dlouhodobý nástroj, jak bojovat s korupcí, by mohl tedy spočívat v redistribuci investic od řídicích a monitorovacích schémat k *budování kolektivního společenského kapitálu*. Institucionální kvalita a politická stabilita by tak mohly vést k celkově mnohem důvěřivější populaci, ke snížení korupce a k růstu společenského bohatství. Ne všechny vazby, které zakládají složitou pavučinu společnosti, však vedou k tvorbě žádoucího společenského kapitálu. Jde tedy o to, budovat takový společenský kapitál, ve kterém by osobní transakce nehrály při formálních rozhodnutích žádnou roli.

Literatura

- [1] ABED, G. T. – DAVOODI, H. R.: Corruption, Structural Reforms and Economic Performance. In: ABED, G. T. and GUPTA, S. (ed.): Governance, Corruption and Economic Performance in the Transition Economies. Washington, DC: International Monetary Fund 2002.
- [2] ADSERA, A. – BOIX, C. – PAYNE, M.: Are You Being Served? Political Accountability and Quality of Government. [Working Paper, No. 438.] Washington, DC: Inter-American Development Bank Research Department 2000.
- [3] AL-MARHUBI, F. A.: Corruption and Inflation. Economics Letters, 66, 2000, č. 2, s. 199–202.

- [4] BJØRNSKOV, C.: Corruption and Social Capital. [Working Paper, No. 03-13.] Aarhus: Aarhus School of Business 2003.
- [5] BORDIEU, P.: The Forms of Capital. In: RICHARDSON, J. G. (ed.): Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood 1986, s. 241 – 258.
- [6] La PORTA, R. – LOPEZ-DE-SILANES, F. et al.: The Quality of Government. The Journal of Law, Economics and Organization, 15, 1999, č. 1, s. 222 – 279.
- [7] LAMBSDORFF, J. G.: The New Institutional Economics of Corruption. London: Routledge – Taylor & Francis Group 2005. ISBN 0-415-33368-7.
- [8] LAMBSDORFF, J. G.: How Corruption Affects Produktivity. Kyklos, 56, 2003, č. 4, s. 459 – 476.
- [9] LEITE, C. – WEIDMANN, J.: Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources, Corruption, and Economic Growth. [Working Paper, No. 99/85.] Washington, DC: International Monetary Fund 2000.
- [10] MARCUS, A.: Business and Society: Ethics, Government, and the World Economy. 1. vydání. Boston, USA: Irwin 1993. 676 s. ISBN 0-256-08866-7.
- [11] MAURO, P. Corruption and Growth. Quarterly Journal of Economics, 110, 1995, č. 3, s. 681 – 712.
- [12] MAURO, P. Corruption and the Composition of Government Expenditure. Journal of Public Economics, 69, 1998, s. 263 – 279.
- [13] MAURO, P.: The Effects of Corruption on Growth, Investment and Government Expenditure: A Cross Country Analysis. In: ELLIOT, K. A. (ed.): Corruption and the Global Economy. Washington, DC: Institute for International Economics 1997.
- [14] PALDAM, M.: Corruption and Religion. Adding to the Economic Model. Kyklos, 54, 2001, č. 2 – 3, s. 384 – 414.
- [15] PALDAM, M.: The Cross-Country Pattern of Corruption: Economics, Culture and the Seesaw Dynamics. European Journal of Political Economy, 18, 2002, č. 2, s. 215 – 240.
- [16] PALDAM, M. – SVENDSEN, G. T.: Missing Social Capital and the Transition in Eastern Europe. Journal for Institutional Innovation, Development and Transition, 5, 2001, s. 21 – 33.
- [17] PUTNAM, R. D.: Social Capital Measurement and Consequences. ISUMA – Canadian Journal of Policy Research, 2, 2001, č. 1, s. 41 – 51.
- [18] ROSE-ACKERMAN, S.: Corruption and Government. Causes, Consequences and Reform. New York/Melbourne/Cambridge: Cambridge University Press 1999. [Online.] Dostupné z [www: <http://worldbank.org/html/fpd/notes/74/74ackerm.pdf>](http://worldbank.org/html/fpd/notes/74/74ackerm.pdf).
- [19] ROSE-ACKERMAN, S.: Corruption: A Study in Political Economy. New York: Academic Press 1978.
- [20] ROSE-ACKERMAN, S.: Grand' Corruption and the Ethics of Global Business. Journal of Banking and Finance, 26, 2002, s. 1889 – 1918.
- [21] ROSE-ACKERMAN, S.: Governance and Corruption. In: LOMBORG, B. (ed.): Global Crises, Global Solutions. Cambridge, UK: Cambridge University Press 2004, s. 301 – 362.
- [22] ROSE-ACKERMAN, S.: Political Corruption and Reform in Democracies: Theoretical Perspectives. In: KAWATA, J. (ed.): Comparing Political Corruption and Clientalism. Aldershot: Ashgate 2005.
- [23] SEDLÁČKOVÁ, M. – ŠAFR, J. Měření sociálního kapitálu. Koncepce, výzkumné projekty a zdroje dat. SDA Info, VII, 2005, č. 1, s. 4 – 11.
- [24] TANZI, V. – DAVOODI, H.: Corruption, Growth and Public Finances. In: JAIN, A. K. (ed.): Political Economy of Corruption. London: Routledge 2001, s. 89 – 110.
- [25] TREISMAN, D. The Causes of Corruption: A Cross-National Study. Journal of Public Economics, 76, 2000, č. 3, s. 399 – 457.
- [26] VOLEJNÍKOVÁ, J. Východiska a orientace soudobé antikorupční politiky v ČR. [Scientific Papers of the University of Pardubice.] Pardubice: Univerzita Pardubice 2003, s. 182 – 187. ISBN 1211-555X.
- [27] VOLEJNÍKOVÁ, J. Korupce v ekonomické teorii a praxi. 1. vyd. Praha: Profess Consulting, s.r.o. 2007 (v tisku).
- [28] Transparency International Metodologie CPI. <URL: http://www.transparency.org/cpi/2004/dnld/method_note_en.pdf> (9. 9. 2005).
- [29] ŽÁK, M.: Politické aspekty transformace. In: SPĚVÁČEK, V. a kol.: Transformace české ekonomiky. Praha: Linde, s. r. o., 1. vyd. 2002. 40 s. ISBN 80-86131-32-7.